

Veertien eeuwen vete tussen het christendom en de islam

Recensie

– Annemijn van den Broek –

Transparant 19.3 (september 2008) 32

N.a.v. Andrew Wheatcroft, *Ongelovigen. Het conflict tussen het christendom en de islam* (Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas, 2005), 512 blz., €29,90.

‘Geschiedenis is het gevaarlijkste gewrocht dat ooit is voortgebracht door de chemie van het intellect.’ Dit citaat van dichter en filosoof Paul Valéry vormt de toepasselijke introductie op het magnum opus – het resultaat van zeventien jaar toewijding – van Andrew Wheatcroft, getiteld *Ongelovigen, het conflict tussen het christendom en de islam*. Er lijkt geen beter moment te zijn geweest om deze veelomvattende geschiedschrijving de wereld in te sturen. Deze wereld is er immers één waarin culturele tegenstellingen in de media de overhand hebben. Een gedegen historicus weet echter dat de zogenaamde botsing der beschavingen niets nieuws is. Deze wetenschap wordt nauwkeurig en tot in detail onderbouwd door Wheatcroft, die met zijn boek de geschiedenis van het conflict tussen de islam en het christendom per conflictgebied beschrijft.

Het verhaal dat Wheatcroft vertelt gaat terug tot het jaar 638 AD, toen de islamitische verovering van het Byzantijnse Jeruzalem plaatsvond. Deze werd beantwoord met ver- en heroveringen door legers met verschillende religieuze signatuur in de hiernavolgende veertien eeuwen. Jeruzalem is in *Ongelovigen* het centrum van één van de drie regionen die als slagveld fungeerden voor de botsingen tussen het christendom en de islam. De vele kruistochten – waarvan de eersten *avant la lettre* waren – uit de elfde, twaalfde en dertiende eeuw hadden allen tot doel de Heilige Grafkerk opnieuw onder de christelijke hoede te stellen.

De Balkan en Al-Andalus, ofwel het Iberische schiereiland, zijn de overige twee conflictgebieden die het decor vormen voor Wheatcrofts bloedige geschiedschrijving. Hoewel de Britse historicus de nadruk legt op de fricties tussen de interreligieuze contacten, komt bij de beschrijving van de Moorse bezetting van het Spaanse schiereiland ook een vleugje vreedzaamheid aan bod. De *Moriscos* leefden ruim driehonderd jaar samen met de Andalusische christenen en joden: een paradoxale Spaanse samenlevingsvorm die later door Américo Castro, Spaans historicus en filoloog, tot *convivencia* werd gedoopt.

De wijze waarop Wheatcroft de religieuze geschiedenis van de drie gebieden beschrijft doet soms eerder denken aan het werk van een literator dan dat van een historicus. Verschillende bronnen passeren de revue, waarin de Arabieren, ofwel het *malas hierbas* (onkruid), als ‘woest van aard en onbeschaafd van manieren’ getypeerd worden. Een enkele keer worden ook de christenen in grauwe toonaarden gekarakteriseerd. Deze literaire inslag, die zich uit in een grote hoeveelheid aandacht voor het toenmalige discours en het boek multidisciplinair van aard maakt, is verdienstelijk, maar leidt in een enkel geval wel af van de rode draad van het verhaal.

Hoewel dit boek qua precisie en veelzijdigheid een prijzenswaardig geheel vormt, is er ook een aantal zwakheden. De achtergrond en afkomst van Wheatcroft moeten in beschouwing worden genomen bij de bespreking van zijn boek, net als bij de Amerikaanse politicoloog Samuel Huntington het geval was toen zijn *Clash of Civilizations*-these uit 1993 bekritiseerde

werd. Hoewel Wheatcroft in zijn redactionele noot aangeeft niet ten prooi te willen vallen aan puristen, die fel gekant zijn tegen het gebruik van termen als oriëntalisme en ‘de ander’, ontkomt hij – door zich aan dit onderwerp te wagen – er nauwelijks aan de beginselen die aan deze begrippen ten grondslag liggen te ontwijken. Bewust of onbewust lijkt de Britse Wheatcroft met zijn voorliefde voor het gebruik van beelden en literaire beschrijvingen het accent te leggen op bronnenmateriaal van westerse oorsprong, waardoor het westerse – of christelijke – perspectief de hoofdrol krijgt. Zo begint hij zijn boek met een hoofdstuk over de slag bij Lepanto in 1571, voor de kust van Griekenland, waarbij de Ottomanen werden verslagen door de Habsburgers. Volgens Wheatcroft was dit een zeer cruciaal conflict in de reeks botsingen die tussen de religies heeft plaatsgevonden. Het conflict lijkt echter niet voor beide groepen even belangrijk geweest te zijn; Wheatcroft vermeldt afsluitend dat Lepanto ‘zich lang niet zo stevig vast[zette] in de herinnering en geschiedenis van de Ottomanen’ als in de christelijke traditie. Zijn keuze de slag bij Lepanto uit de vastomlijnde structuur te lichten en zijn boek ermee in te luiden, neigt zodoende naar eenzijdigheid.

Naast het eerste hoofdstuk, vormt ook het laatste hoofdstuk een opvallend en structuurbrekend onderdeel van het boek. Hoewel hij gedurende het gehele boek uiterst nauwkeurig en objectief te werk gaat, lijkt hij in dit laatste hoofdstuk een scheidsrechter te zijn in plaats van een historicus. Hij neigt naar een subjectieve bekritisering van de huidige Amerikaanse president, George W. Bush, die de oorlog tegen terrorisme een ‘kruistocht’ noemde. Wheatcroft lijkt met deze recente uitspraak van Bush een allesomvattend hedendaags kader te willen bieden aan de voorgaande eeuwen van conflict, maar door dit op dergelijke politiek geëngageerde wijze te doen wordt zijn betoog juist tendentiekus en dus ook ongeloofwaardiger.

Dat de interreligieuze geschiedenis van het christendom en de islam wel degelijk een ‘gevaarlijk gewrocht’ is, zoals Paul Valery beweert, mag uit Wheatcrofts boek blijken. De nare bijsmaak die deze ontdekking teweegbrengt, hoeft echter in geen geval in verband te worden gebracht met de kwaliteit van Wheatcrofts uiteenzetting. Hoewel een bewustzijn en relativisering van zijn achtergrond gepast zijn, blijft *Ongelovigen* door zijn complete karakter een aanwinst voor de boekenkast van iedere historicus, literator, filoloog of politicoloog.